

YANGI O‘ZBEKISTON KONSTITUTSIYASI BILAN KAFOLATLANGAN SO‘Z ERKINLIGI

*O‘zbekiston Respublikasi Jamoat xavfsizligi
Universiteti magistratura tinglovchisi
podpolkovnik Ergashev Anvar Ashrafovich*

Annotatsiya: Ushbu maqolada O‘zbekiston Konstitutsiyasida kafolatlangan so‘z erkinligi va erkin fikr almashinuvi, shuningdek, media va blogerlar faoliyati tahlil qilinadi. Maqolada erkin fikr almashinuvi tushunchasi, qonuniy kafolatlar, amaliy muammolar va xalqaro tajriba bilan solishtirish ko‘rib chiqiladi. Tadqiqot natijalari O‘zbekistonning raqamli media va blogerlik faoliyatini rivojlantirish hamda qonuniy bazani takomillashtirish bo‘yicha tavsiyalarni taqdim etadi.

Kalit so‘zlar: Konstitutsiya, so‘z erkinligi, erkin fikr almashinuvi, media, blogerlar, raqamli platformalar, O‘zbekiston, xalqaro taqqoslash.

Аннотация: В данной статье анализируется свобода слова и обмен мнениями, гарантированные Конституцией Узбекистана, а также деятельность медиа и блогеров. Рассматриваются концепция свободного обмена мнениями, законодательные гарантии, практические проблемы и международный опыт. Результаты исследования предоставляют рекомендации по развитию цифровых медиа и блогерской деятельности в Узбекистане и совершенствованию правовой базы.

Ключевые слова: Конституция, свобода слова, обмен мнениями, медиа, блогеры, цифровые платформы, Узбекистан, международное сравнение.

Abstract: This article analyzes freedom of speech and free exchange of ideas guaranteed by the Constitution of Uzbekistan, as well as the activities of media and bloggers. The study examines the concept of free expression, legal guarantees, practical challenges, and international experiences. The research results provide

recommendations for developing digital media and blogging activities in Uzbekistan and improving the legal framework.

Keywords: Constitution, freedom of speech, free exchange of ideas, media, bloggers, digital platforms, Uzbekistan, international comparison.

Kirish

Mazkur maqolada O‘zbekiston Konstitutsiyasida erkin fikr (so‘z erkinligi) va axborot olish-tarqatish huquqlari qanday kafolatlanganligi, shuningdek media va blogerlar faoliyati orqali mazkur huquqlar qanday amalda qo‘llanayotganligi tahlil qilinadi. Maqolada shuningdek raqamli platformalar, ijtimoiy tarmoqlar, blogerlar orqali erkin fikr almashinuvi jarayonlari va ularni tartibga solish mehanizmlari ham ko‘rib chiqiladi. Boshqa davlatlar tajribasi bilan o‘zaro solishtirish yo‘li bilan O‘zbekistonda mavjud imkoniyatlar va muammolar aniqlanadi. Xulosa qismida media va blogerlar huquqlarini mustahkamlash, qonuniy va huquqiy madaniyatni rivojlantirish bo‘yicha tavsiyalar beriladi.

Konstitutsiya – davlatning asosiy huquqiy hujjati bo‘lib, shaxs huquqlari va erkinliklarini kafolatlaydi. Jamiyat taraqqiyoti va demokratik qadriyatlarining barqarorligi asosan inson huquqlarining himoyasi bilan bog‘liq. Shu nuqtai nazardan, erkin fikr almashinuvi va so‘z erkinligi – har bir fuqaroning asosiy huquqlaridan biri hisoblanadi.

Zamonaviy dunyoda media va blogerlar jamiyatdagi axborot oqimini shakllantirishda katta rol o‘ynaydi. Ular orqali fuqarolar o‘z fikrlarini erkin ifoda etadi, muhim ijtimoiy va siyosiy masalalar yuzasidan muhokama yuritadi, shuningdek, davlat va jamiyat faoliyatini baholash imkoniga ega bo‘ladi. Shu bilan birga, blogerlar va media vakillarining faoliyati Konstitutsiya tomonidan himoyalaniishi kerak bo‘lgan so‘z erkinligi va axborot olish huquqini amalga oshirishning amaliy yo‘lini tashkil etadi.[1]

Mavzuning dolzarbligi: so‘z erkinligi va erkin fikr almashinuvi har qanday demokratik jamiyatning asosiy ustunlaridan biridir. Yangi O‘zbekistonda raqamli texnologiyalar va ijtimoiy tarmoqlar rivojlanishi bilan media va blogerlar jamiyatdagi

muhim axborot resurslariga aylangan. Shu bilan birga, Konstitutsiya va boshqa qonunlar orqali ushbu huquqlarni himoya qilish, ularni amaliyotga tatbiq etish masalalari dolzarb bo‘lib qolmoqda.

Blogerlar va onlayn media foydalanuvchilari o‘z fikrini keng auditoriyaga yetkazish imkoniyatiga ega bo‘ldi, biroq bu jarayonda noto‘g‘ri ma’lumotlar, senzura, va qonuniy chegaralar bilan bog‘liq muammolar ham yuzaga kelmoqda. Shu sababli, O‘zbekiston Konstitutsiyasida kafolatlangan so‘z erkinligi va axborot olish huquqlarining real hayotda qanday amalga oshirilishini o‘rganish zarur.[2]

Tadqiqotning maqsadi va vazifalari: Ushbu maqolaning asosiy maqsadi – O‘zbekiston Konstitutsiyasida so‘z erkinligi va erkin fikr almashinuvi qanday kafolatlanganini tahlil qilish, media va blogerlar faoliyati orqali ushbu huquqlarni amalda qanday qo‘llanayotganini ko‘rsatish va boshqa davlatlar tajribasi bilan solishtirishdir.

Vazifalar:

1. O‘zbekiston Konstitutsiyasida erkin fikr va so‘z erkinligi bilan bog‘liq moddalarning tahlili.
2. Media va blogerlar faoliyati orqali erkin fikr almashinuvi jarayonlarini ko‘rsatish.
3. Xalqaro tajriba bilan solishtirish, muammolar va imkoniyatlarni aniqlash.
4. Media va blogerlar huquqlarini mustahkamlash bo‘yicha tavsiyalar ishlab chiqish.

Ilmiy yangiligi:

- raqamli platformalarda blogerlar va media faoliyati orqali erkin fikr almashinuvi jarayonlari O‘zbekistonda amaliy misollar bilan tahlil qilinadi;
- xalqaro taqqoslash orqali O‘zbekistonning qonuniy va amaliy imkoniyatlari aniqlanadi;
- so‘z erkinligi va media himoyasi bo‘yicha tavsiyalar ishlab chiqiladi.

Nazariy asoslar:

- **so‘z erkinligi va erkin fikr almashinuvi tushunchalari;**
- so‘z erkinligi va erkin fikr almashinuvi demokratik jamiyatlarning asosiy prinsiplari hisoblanadi.

So‘z erkinligi – bu har bir fuqaroning o‘z fikrini erkin ifoda etish, matbuot, radio, televideniye va raqamli platformalar orqali boshqalarga yetkazish huquqidir.

Erkin fikr almashinuvi – ijtimoiy, siyosiy, iqtisodiy va madaniy masalalarda shaxslar va guruhlar o‘rtasida erkin muloqot jarayonidir.

Nazariy jihatdan, bu tushunchalar ikki asosiy mezon bilan belgilanadi:

1. **Huquqiy kafolat** – davlatning fuqarolarga so‘z va fikr erkinligini ta’minlashi.
2. **Amaliyotdagi imkoniyat** – fuqarolar va media subyektlarining haqiqiy erkin fikr almashinuvi imkoniyati.

O‘zbekiston Respublikasining Konstitutsiyasida so‘z erkinligi va erkin fikr almashinuvi quyidagi moddalarda belgilangan:

- **33-modda:** “Har kimga fikr, so‘z va e’tiqod erkinligi kafolatlanadi. Har kim axborot izlash, qabul qilish va tarqatish huquqiga ega.”

- **81-modda:** “Jamoat axborot vositalari erkinligi, to‘g‘ri axborot tarqatish majburiyati va senzura taqiqligi belgilangan.”

Bu moddalarning mazmuni shuni ko‘rsatadiki, O‘zbekiston Konstitutsiyasi fuqaro va media subyektlariga keng huquqlar beradi, lekin amaliyotda ularni amalga oshirishda.

Media va blogerlar faoliyatining nazariy jihatlari

Media va blogerlar zamonaviy jamiyatda erkin fikr almashinuvi va axborot tarqatishda muhim rol o‘ynaydi:

- **media** – gazetalar, jurnallar, radio va televideniye orqali keng auditoriyaga axborot yetkazadi;
- **blogerlar** – raqamli platformalarda (YouTube, Telegram, Instagram) shaxsiy fikrini keng auditoriyaga yetkazadi, jamiyatdagi muhim muhokamalarda ishtirok etadi.

Nazariy jihatdan, blogerlik faoliyati va ijtimoiy tarmoqlar erkin fikr almashinuvi mexanizmini tezlashtiradi, ammo ular bilan bog‘liq muammolar ham mavjud: noto‘g‘ri ma‘lumotlar, diffamatsiya, shaxsiy huquqlarni buzish, “echo chamber” effekti. [3]

Erkin fikr almashinuvi va huquqiy madaniyat

Erkin fikr almashinuvi faqat huquqiy kafolat bilan yetarli emas, shuningdek, jamiyatning huquqiy madaniyati, fuqarolarning mas‘uliyati va axborotni to‘g‘ri baholash qobiliyati muhim ahamiyatga ega. Shu nuqtai nazardan, media va blogerlar nafaqat fikrini erkin ifodalashi, balki qonuniy va etnik me‘yorlarga amal qilishi zarur.

O‘zbekiston Konstitutsiyasida so‘z erkinligi va erkin fikr almashinuvi quyidagi asosiy moddalarda belgilangan:

- **33-modda** – fuqarolarning fikr, so‘z va e‘tiqod erkinligi.
- **81-modda** – jamoat axborot vositalari erkinligi, senzura taqiqligi va to‘g‘ri axborot yetkazish majburiyati. [4]

Amaliyotda bu moddalar quyidagi yo‘llar bilan amalga oshiriladi:

- rasmiy va mustaqil media vositalarining faoliyati.
- blogerlar va ijtimoiy tarmoqlar orqali shaxsiy fikrni erkin ifodalash.
- axborot olish huquqini ta‘minlash va noto‘g‘ri ma‘lumotlarni aniqlash mexanizmlari.

Media va blogerlar faoliyati so‘nggi yillarda O‘zbekistonda blogerlar va raqamli platformalar kengayib, jamiyat hayotida muhim rol o‘ynamoqda. Masalan, **YouTube va Telegram kanallari** – siyosiy, ijtimoiy va madaniy masalalarni muhokama qilish, **Instagram va TikTok** – yoshlar orasida axborot tarqatish va ijtimoiy masalalar bo‘yicha muhokamalar olib borilmoqda.

Blogerlik faoliyati fuqarolarga erkin fikr almashinuvi imkoniyatini beradi, biroq qonuniy chegaralar, noto‘g‘ri ma‘lumotlar va etik masalalar ham mavjud. Masalan, 2023-yilda O‘zbekiston blogerlarining qonuniy faoliyatini tartibga soluvchi qator yangiliklar joriy etildi, jumladan, axborot xavfsizligini ta‘minlash va shaxsiy huquqlarni himoya qilish mexanizmlari.

Raqamli platformalar O‘zbekistonda erkin fikr almashinuvi mexanizmini kengaytirdi:

- **Telegram** – yangiliklar va tahliliy kontent tarqatish;
- **YouTube** – o‘z fikrini keng auditoriyaga yetkazish;
- **Milliy media saytlar** – rasmiy axborot va fuqarolar fikri.

2022–2023 yillarda ijtimoiy tarmoqlarda fuqarolar jamiyatdagi muhim masalalarni muhokama qilgan, masalan, ekologik tashabbuslar, mahalliy huquqiy islohotlar, yoshlar siyosati bo‘yicha bloglar faoliyati. Bu esa Konstitutsiyada belgilangan erkin fikr almashinuvi huquqining amalda ishlashini ko‘rsatadi.

Hozirgi vaqtda Telegram kanallar orqali shahar va qishloq aholisi o‘z muammolarini muhokama qilib, davlat organlariga murojaat qilmoqda, YouTube blogerlarining siyosiy va ijtimoiy kanallari yoshlar orasida muhokama platformasi sifatida faoliyat olib bormoqda. Natijada rasmiy media va blogerlar o‘rtasidagi hamkorlik, masalan, ekologik kampaniyalar va sog‘liqni saqlash bo‘yicha onlayn aksiyalarda faol ishtirok etishmoqda.

Shuni ta’kidlash kerakki, O‘zbekiston tajribasi so‘z erkinligi va erkin fikr almashinuvi bo‘yicha jadal rivojlanmoqda, ammo qonuniy chegaralar va axborot xavfsizligi muammolari mavjud.

AQShda so‘z erkinligi **Amerika Qo‘shma Shtatlarining Konstitutsiyasining Birinchi qo‘shimchasida** kafolatlangan:

- har bir fuqaro o‘z fikrini erkin ifodalash, matbuot va raqamli platformalarda erkin muloqot qilish huquqiga ega;
- media va blogerlar faoliyati keng himoyalangan, faqat diffamatsiya, zo‘ravonlik targ‘iboti yoki milliy xavfsizlikka tahdid holatlarida cheklanishi mumkin.

[5]

Misol: Twitter va YouTube kabi platformalarda AQSh blogerlari siyosiy, ijtimoiy va ekologik masalalarni erkin muhokama qiladi. Bu jarayon davlat tomonidan ko‘pincha nazorat qilinmaydi, lekin qonuniy me‘yorlar mavjud.

Germaniyada so‘z erkinligi **Grundgesetz (Asosiy qonun) bilan kafolatlangan:**

- fuqarolar o'z fikrini erkin ifoda etishi mumkin, lekin milliy xavfsizlik, irqiy nafrat va diffamatsiya holatlarida qonuniy cheklovlar mavjud;

- media va blogerlar faoliyati tartibga solinadi, lekin erkin fikr almashinuvi demokratik prinsip sifatida himoyalanaadi.

Nemis blogerlari va onlayn media platformalari siyosiy, iqtisodiy va ijtimoiy masalalarni muhokama qilishda faol, biroq milliy qonunchilik talablariga rioya qilishi shart. [6]

Yevropaning ko'pgina davlatlarida (Fransiya, Italiya, Buyuk Britaniya) so'z erkinligi **Evropa Inson Huquqlari Konvensiyasi bilan himoyalangan:**

- erkin fikr almashinuvi demokratik jamiyatning asosiy elementi hisoblanadi;

- biroq, fuqarolarning sha'ni, diffamatsiya va milliy xavfsizlik masalalari uchun qonuniy cheklovlar mavjud. [7]

O'zbekiston: So'z erkinligi Konstitutsiyada kafolatlangan, ammo blogerlik va raqamli media faoliyati hali to'liq mustaqil emas, qonuniy cheklovlar mavjud. **AQSh va Germaniya:** Fuqarolarning so'z erkinligi keng himoyalangan, media va blogerlar faoliyati ko'proq mustaqil. [8]

Muammolar va imkoniyatlar:

- **muammolar:** senzura, qonuniy chegaralar, noto'g'ri ma'lumotlar tarqalishi;

- **imkoniyatlar:** raqamli platformalar orqali erkin fikr almashinuvi kengaymoqda, blogerlar va media faoliyati demokratik jarayonlarda qatnashish imkonini beradi.

O'zbekistonda so'z erkinligi va erkin fikr almashinuvi sohasida quyidagi asosiy muammolar mavjud:

Qonuniy chegaralar va nazorat:

blogerlar va media faoliyati uchun qonuniy tartiblar mavjud, lekin ularning tafsiri ba'zan murakkab va subyektiv bo'lishi mumkin;

ba'zi blogerlar faoliyati davlat organlari tomonidan nazorat qilinadi, bu esa erkin fikr almashinuvi jarayonini cheklaydi.

Noto'g'ri ma'lumotlar va "fake news":

raqamli platformalarda tez tarqaladigan noto'g'ri yoki manipulyatsiyalangan axborot jamiyatni chalg'itishi mumkin;

blogerlar va foydalanuvchilar tomonidan tarqatilgan ma'lumotlarni tekshirish mexanizmlari yetarli emasligi;

fuqarolar va yoshlar orasida axborotni tahlil qilish va to'g'ri baholash qobiliyati pastligi, shuningdek, "echo chamber" effekti mavjud;

bu jamiyatdagi ijtimoiy muhokamalarni cheklashi va noto'g'ri qarorlar qabul qilinishiga olib keladi.

blogerlar va media xodimlari huquqlarini himoya qilish mexanizmlari yetarli darajada emas;

sud amaliyoti va axborot tarqatish bilan bog'liq nizolarni hal qilish jarayonlari murakkab.

Ushbu muammolarni hal qilish va erkin fikr almashinuvi jarayonini rivojlantirish bo'yicha quyidagi tavsiyalar mavjud:

Qonuniy bazani takomillashtirish:

blogerlik va media faoliyatini tartibga soluvchi qonunlarni aniq va shaffof qilish; fuqarolarning so'z erkinligi huquqlarini himoya qilish bo'yicha mexanizmlarni kuchaytirish.

Axborot xavfsizligi va noto'g'ri ma'lumotlarga qarshi kurash:

"Fake news" va manipulyatsiyalangan axborotni aniqlash bo'yicha monitoring tizimlarini rivojlantirish;

blogerlar va foydalanuvchilarni axborot savodxonligini oshirish bo'yicha treninglar o'tkazish.

Raqamli platformalarda erkin fikr almashinuvi:

Telegram, YouTube va boshqa platformalarda qonuniy cheklovlarni aniq belgilash, erkin fikrni himoya qilish;

Media va blogerlar uchun shaffof va adolatli litsenziya tizimini joriy etish.

Xalqaro tajribani o'rganish va moslashtirish:

AQSh, Germaniya va Yevropa davlatlaridagi blogerlar va media faoliyati tajribasini o‘rganish.

O‘zbekistonda qonuniy va amaliy imkoniyatlarni kengaytirish orqali xalqaro standartlarga moslash.

Xulosa:

Ushbu maqolada O‘zbekiston Konstitutsiyasida kafolatlangan so‘z erkinligi va erkin fikr almashinuvi, shuningdek, media va blogerlar faoliyati tahlil qilindi. Asosiy xulosalar quyidagilar:

Konstitutsiyaviy kafolatlar:

O‘zbekiston Konstitutsiyasining 33- va 81-moddalari fuqarolarning so‘z erkinligi va axborot olish huquqini kafolatlaydi.

Biroq amaliyotda qonuniy chegaralar va nazorat mavjud.

Media va blogerlar faoliyati:

Blogerlik va raqamli platformalar orqali erkin fikr almashinuvi kengaymoqda.

Ijtimoiy tarmoqlar va YouTube, Telegram kabi platformalarda fuqarolar jamiyatdagi muhim masalalarni muhokama qilmoqda.

Xalqaro taqqoslash:

AQSh, Germaniya va boshqa Yevropa davlatlarida media va blogerlar faoliyati ko‘proq mustaqil, lekin ularni ham qonuniy cheklovlar nazorat qiladi.

O‘zbekiston tajribasi rivojlanayotgan bo‘lib, xalqaro standartlarga yaqinlashmoqda.

Muammolar va tavsiyalar:

Muammolar: qonuniy chegaralar, noto‘g‘ri ma’lumotlar, axborot savodxonligi yetishmasligi, huquqiy himoya cheklanganligi.

Tavsiyalar: qonuniy bazani takomillashtirish, axborot xavfsizligi, erkin fikr almashinuvi mexanizmlarini rivojlantirish, xalqaro tajribani moslashtirish.

Xulosa qilib aytganda, O‘zbekistonda Konstitutsiya erkin fikr almashinuvi va so‘z erkinligini kafolatlaydi, lekin amaliyotda bu huquqlarni kuchaytirish va media faoliyatini rivojlantirish bo‘yicha qo‘shimcha chora-tadbirlar zarur.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. **Digital Media and Freedom of Speech in Central Asia.** Journal of Media Studies, 15(3), 45–60.
2. O‘zbekiston rasmiy statistika portali (bloggerlar va onlayn media faoliyati bo‘yicha): <https://stat.uz>.
3. Karimov, Sh. (2021). **So‘z erkinligi va media huquqlari O‘zbekistonda.** Tashkent: Universitet nashriyoti.
4. **O‘zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi** – 33-modda (so‘z erkinligi), 31–32-modda (axborot olish va tarqatish huquqi)
5. U.S. Constitution, First Amendment. <https://www.archives.gov/founding-docs/amendments-11-27>
6. Grundgesetz für die Bundesrepublik Deutschland. – 1949.
7. European Convention on Human Rights, Article 10. https://www.echr.coe.int/documents/convention_eng.pdf.
8. Telegram va YouTube blogerlik faoliyati bo‘yicha O‘zbekistonning rasmiy statistika portali: <https://stat.uz>